

Generał Fieldorf „Nil” jako wzór osobowy w wychowaniu do dojrzałości

General Fieldorf „Nil” as a personal model in upbringing towards maturity

Weronika Juroszek^a

^a Dr Weronika Juroszek, <https://orcid.org/0000-0002-1266-6091>,
Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski

Abstrakt: Wybuch wojny rosyjsko-ukraińskiej skłania do refleksji nad tym, jak godnie zachować się w sytuacjach zagrożenia życia. W szczególności w kontekście geograficznej bliskości tej wojny, jako że Polska graniczy zarówno z Rosją, jak i z Ukrainą. Skutkiem wojen są dramaty dotyczące niewinnych ludzi, coraz większego znaczenia nabiera więc zapotrzebowanie na określone wzory zachowań w sytuacjach skrajnie trudnych. Warto zatem przypominać bohaterów, którzy do końca, często nawet w obliczu okrutnej śmierci, pozostali wierni najwyższemu ideałom. Jednym z nich jest August Emil Fieldorf „Nil”, Żołnierz Niezłomny, czołowy przedstawiciel polskiego powojennego podziemia niepodległościowego, który zginął z rąk ludzi uwikłanych w zbrodniczy system radzieckiej Rosji. Generał był polskim patriotą, który dla Ojczyzny i jej obywateli poświęcił własne życie. W biografii Generała przykuwa uwagę heroizm, co predysponuje do bycia wzorem osobowym w wychowaniu do wartości. W artykule wykazano, że August Emil Fieldorf jest wzorem osoby prawdziwie dojrzałej, mobilizującej wychowanków do naśladownictwa. Dojrzałość zdefiniowano w ujęciu osobowościowym i za Zdzisławem Chlewińskim przytoczono jej trzy kryteria: traktowanie człowieka jako osoby, autonomia w myśleniu i działaniu oraz zdolność do rzetelnego wglądu w motywy swojego działania. Poddano analizie kwestię dotyczącą zachęcania młodzieży do naśladowania Generała w dążeniu do osiągnięcia dojrzałości. Wykazano, że Generał jako wzór osobowy może mobilizować do naśladownictwa z wykorzystaniem następujących, zaproponowanych przez Mariana Nowaka strategii wychowania do wartości: dysonansu, świadectwa i stymulacji. W artykule posłużono się wybranymi opracowaniami biografii Fieldorfa. Zwrócono uwagę na dynamiczny charakter kształtowania się jego dojrzałej osobowości – procesu trwającego przez całe życie. Podkreślono też, że koncepcja Zdzisława Chlewińskiego może być wykorzystana w kolejnych analizach potencjalnych kandydatów do bycia wzorem osoby prawdziwie dojrzałej.

Słowa kluczowe: dojrzałość, Fieldorf „Nil”, wartości, wzór osobowy, Zdzisław Chlewiński

Abstract: The outbreak of war between Ukraine and Russia motivates us to consider how to preserve dignity in situations where life is under threat. Such a question is particularly relevant in the context of the war's proximity to Poland, a bordering nation to both Russia and Ukraine. War means human tragedies, so it becomes important to have behavioural models for extremely dramatic situations. It is worth being reminded of heroes who had stayed true to their ideals even in the face of death. August Emil Fieldorf „Nil”, a leader in the Polish anti-Nazi resistance movement, was one such hero as he had been killed by the Soviet regime's collaborators after WWII. The General was a Polish patriot who sacrificed his life for his homeland. What is most striking in his biography is his heroism. This qualifies him as a perfect personality model in upbringing towards higher values. In this paper it has been shown that August Emil Fieldorf, a Steadfast Soldier, is a mature personal model, which can motivate the young generation to follow him. Maturity has been defined with a personality approach according to Zdzisław Chlewiński, using the three following criteria: considering a man as a person, autonomy in thinking, ability to assess own motivations. It has been analysed how to motivate the youths to follow the General regarding the maturity. It has been demonstrated that the General's example may motivate if we use one of the three following upbringing strategies proposed by Marian Nowak: dissonance, witnessing, stimulation. The author has used Fieldorf's biographies. It has been emphasized that the process of forming his personality had been very dynamic and lasted his whole life. The author claims that the Chlewiński's concept may be used to select the next mature personal models.

Keywords: maturity, Fieldorf „Nil”, values, personal model, Zdzisław Chlewiński

Wprowadzenie

Niedawna rosyjska inwazja na Ukrainę skłania nas do refleksji. Polska, jako kraj bezpośrednio graniczący z Ukrainą i Rosją, również narażona jest na podobne niebezpieczeństwo. Okazuje się, że pokój, którego doświadczyliśmy od dłuższego czasu w Europie,

nie był dany raz na zawsze. Warto więc przypominać bohaterów, którzy w wojennych, skrajnie trudnych warunkach zachowali godność i pozostali wierni najwyższemu ideałom (Ciostek, 2018, s. 141; Gajderowicz, 2018, s. 112). Mogą oni być wzorem

i inspiracją dla kolejnych pokoleń. Jednym z takich bohaterów jest August Emil Fieldorf „Nil”, czołowy reprezentant polskiego powojennego podziemia niepodległościowego, zamordowany przez działaczy komunistycznych kolaborujących z Sowietami¹.

Celem artykułu jest ukazanie działalności Fieldorfa w kontekście dojrzałości jego osobowości. Generał był polskim patriotą, który dla Ojczyzny i jej obywateli poświęcił własne życie. W biografii Generała przykuwa uwagę heroizm, co predysponuje do bycia wzorem osobowym w wychowaniu do wartości (Sabat, 2018, s. 131).

W literaturze przedmiotu powszechnie podkreśla się, że wychowanie nie może istnieć bez wartości, a rzeczą kluczową jest to, do jakich wartości należy wychowywać. W ujęciu personalistycznym akcentuje się przede wszystkim wartość osoby ludzkiej, jej godność i rozumność (Kukołowicz, 1998). Bogusław Śliwerski przedstawiając nurty personalistyczne zauważa, iż podkreślają one niepowtarzalność oraz nadrzędność osoby ludzkiej wobec wartości materialnych, struktur ekonomicznych oraz społeczno-politycznych (Śliwerski, 2015). W ujęciu tym proces wychowania polega na wspieraniu wychowanka w urzeczywistnianiu jego człowieczeństwa.

W personalistycznej koncepcji wychowania szczególną rolę pełni wzór osobowy. Wincenty Okoń definiuje go jako opis lub wyobrażenie jednostki, której czyny, cechy uważa się za godne naśladowania (Okoń, 2007). Wzory osobowe oddziałują swoim zachowaniem na sferę emocjonalną i wolitywną mobilizując do naśladownictwa. Fakt ten ma szczególne znaczenie w przypadku młodego pokolenia będącego na etapie kształtowania się ideałów (Bakiera, Harwas-Napierała 2016, s. 118).

W analizie zagadnienia wzoru osobowego nie sposób pominąć kluczowego znaczenia osobowości człowieka będącego wzorem. Osobowość to system obejmujący charakterystyczne, typowe dla danej jednostki zachowania, odczucia, myśli, postawy i mechanizmy radzenia sobie w sytuacjach trudnych (Chlewiński, 1991, s. 13; Oldham, Morris, 2014, s. 28).

Człowiek, którego osobowość można by postrzegać jako wzorcową, powinien być kimś wyjątkowym. Wyjątkowość ta jest weryfikowana w trakcie całego życia, w szczególności w momentach kluczowych, trudnych, niekiedy wręcz tragicznych, związanych z zagrożeniem życia. Jeśli w takich warunkach człowiek potrafi odważnie bronić ideałów, to znaczy, że może być wzorem osobowym dla innych (Wróblewska, 2021).

W literaturze przedmiotu podkreśla się znaczenie czynników kształtujących osobowość. Znaczącą rolę odgrywają: geny, wychowanie w rodzinie, edukacja oraz wpływ społeczno-kulturowy. Przytoczone czynniki niczego nie determinują, ale tworzą warunki dla kształtowania się osobowości, a wiodącą rolę pełni aktywność własna (Maj, 2006). Ma ona charakter ciągły, nieustający. Człowiek stale, właściwie aż do śmierci, wypracowuje swoją dojrzałą osobowość. Proces ten może nawet przybrać charakter walki, wtedy, gdy trzeba się opowiedzieć, zawalczyć o wyznawane ideały. W walce tej można stracić swoje ziemskie życie, co potwierdza przypadek Fieldorfa. Jego przeciwnik, uosabiany przez funkcjonariuszy reżimu Polski Ludowej, pozornie tę walkę wygrał. Dzisiaj, po latach widać, że postać Generała jest coraz bardziej obecna w świadomości Polaków. Jak dobitnie podkreśla Anna Zachenter: „Komunistyczna władza mogła wrzucić zwłoki Augusta Emila Fieldorfa do bezimiennego dołu, ale nie udało się jej ani zalać betonem pamięci o jego czynach, ani zabić jego pamięci” (Zachenter, 2018, s. 105).

Propagowanie postaci Generała wśród młodzieży jest stymulujące dla ich osobowego rozwoju. Celem tego artykułu jest pokazanie osobowości Generała jako wzoru oraz tego, że w procesie mobilizacji młodzieży do naśladowania Fieldorfa można wykorzystać następujące strategie wychowania do wartości: dysonansu, świadectwa i stymulacji (Nowak, 1999).

1 Szerzej zagadnienie komunizmu narzuconego Polsce przez Rosję Sowiecką opisują m.in.: Krystyna Kurczab-Redlich (2014) i Andrzej Nowak (2022a).

1. Życiorys Augusta Emila Fieldorfa, tło historyczne

Powojenna historia Polski naznaczona jest tragizmem będącym pokłosiem układów między przywódcami tzw. Wielkiej Trójki, czyli szefami rządów: USA, Wielkiej Brytanii i Związku Radzieckiego. Na mocy tych układów, odsłaniających bierność zachodnich przywódców w sprawie losów Polski, kraj nasz znalazł się w radzieckiej strefie wpływów (Nowak, 2022a, 2022b). Polacy sprzeciwiali się siłowemu narzuceniu nowego ustroju politycznego i odebraniu Kresów Wschodnich. W krótkim czasie doszło do masowych mordów dokonywanych przez żołnierzy radzieckich na Polakach będących członkami polskiego, powojennego podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego. Po latach traktowania ich jako zdrajców w ramach polityki Polski Ludowej, w najnowszej historii Polski stale odkrywane są źródła potwierdzające ich bohaterstwo i niezłomność w najtrudniejszych sytuacjach, włącznie z oddaniem życia za ojczyznę. Stąd też pojawiło się określenie: Żołnierze Niezłomni².

Żołnierze Niezłomni byli często przedstawicielami polskiej inteligencji, a więc warstwy społecznej, w której dużą wagę przykładano do wykształcenia i kultury osobistej, pielęgnowano tradycje niepodległościowe, angażowano się w działalność społeczną i patriotyczną. Eksterminacja tej części narodu spowodowała erozję życia społecznego w powojennej Polsce.

Należy o tej świadomej, zorganizowanej eksterminacji pamiętać i z tej perspektywy analizować uwarunkowania polskiego patriotyzmu. Warto też przypominać historię tych ludzi, dzięki którym polskość została mimo wszystko zachowana (Pilecka-Optułowicz, 2017; Płużański, 2015; Sala, 2022). Ludzi, którzy nawet w najgorszych, bestialskich warunkach pozostali wierni swoim ideałom, odważnie ich broniąc. Jednym z nich był August Emil Fieldorf „Nil”, należący do czołowych postaci polskiego podziemia niepodległościowego.

Generał Fieldorf urodził się 20 marca 1895 roku, w Krakowie, na terenie ówczesnych Austro-Węgier, jako syn Andrzeja Fieldorfa i Agnieszki z domu

Szwanda (Strąk, 2008; Wywiał, 2013). Ojciec Generala był z zawodu maszynistą. Oboje rodzice zgodnie postanowili dać dzieciom solidne wykształcenie i nie szczędzili na to środków finansowych. Emil ukończył gimnazjum i męskie seminarium nauczycielskie w Krakowie. Następnie rozpoczął karierę wojskową. Wstąpił do Towarzystwa „Strzelec”, a potem do Legionów Polskich, w których zdobył awans na stopień sierżanta. Przez krótki okres służył w armii carskiej, ale po masowym buncie zdezerterował. Wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej, która miała charakter tajny i była wierna Józefowi Piłsudskiemu. W listopadzie 1918 roku znalazł się w szeregach utworzonego właśnie przez Piłsudskiego Wojska Polskiego (Wywiał, 2013).

W 1919 roku Fieldorf ożenił się z aktorką, Jolantą Kobylańską, z którą miał dwoje dzieci: Krystynę i Marię. Małżeństwo trwało aż do śmierci Generala w 1953 roku i uchodziło za szczęśliwe.

W latach 1919–1920 August Emil Fieldorf brał udział w kampanii wileńskiej, a potem w wojnie polsko-bolszewickiej. Po jej zakończeniu, w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku, pełnił dalej czynną służbę wojskową na terenie Wileńszczyzny, Warszawy oraz we Francji (jako komendant Związku Strzeleckiego we Francji), następnie znowu na terenie Wileńszczyzny, gdzie w Korpusie Ochrony Pogranicza (KOP) sprawował funkcję dowódcy batalionu w obwodzie trockim, a potem wileńskim (Wywiał, 2013). Kolejnym etapem w karierze wojskowej Fieldorfa w okresie międzywojennym było stanowisko dowódcy pułku Strzelców Kresowych w Brzeżanach, na terenie dzisiejszej Ukrainy (Wywiał, 2013).

Po wybuchu wojny brał udział w kampanii wrześniowej, potem przedostał się do Francji, gdzie w ramach tworzącej się polskiej armii ukończył kursy sztabowe awansując na stopień pułkownika. Po klęsce Francji uciekł do Anglii. Tam też uzyskał mianowanie przez polskie władze na pierwszego emisariusza Rządu i Naczelnego Wodza do kraju (Strąk, 2008). W latach 1940–1945 na terenie okupowanych ziem polskich z całym poświęceniem i zaangażowaniem oddał się pracy konspiracyjnej w ramach Polskiego Państwa Podziemnego (AK). Był dowódcą Kedy-

2 Inna nazwa to: Żołnierze Wyklęci.

wu (formacji AK) odpowiedzialnym za zamachy, walki, dywersje i sabotaże wymierzone przeciwko niemieckiemu okupantowi, w tym też okresie przyjął pseudonim „Nil” (Witkowski, 1984). Najbardziej znaną akcją zorganizowaną pod jego dowództwem było zastrzelenie Franza Kutschery, niemieckiego zbrodniarza, dowódcy SS na terenie Warszawy (zwanego „katem Warszawy”). W latach 1944-1945 pełnił funkcję zastępcy dowódcy AK, generała Leopolda Okulickiego.

Po wojnie był poszukiwany przez funkcjonariuszy reprezentujących aparat represji Związku Radzieckiego. Aresztowany pod nowo przyjętym nazwiskiem (Walery Gdanicki) został wywieziony w okolice Uralu, do przymusowego obozu pracy. Po dwóch latach i sześciu miesiącach ciężkich robót powrócił do Polski, gdzie w 1950 roku został aresztowany przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, stanowiącego aparat represji Polski Ludowej (Mierzwiński, 1990, s. 89). Po sfałszowanym procesie, w którym na podstawie kłamliwych dowodów zarzucono mu zdradę państwa polskiego, skazano go na karę śmierci przez powieszenie. Wyrok został wykonany 24 lutego 1953 roku o godzinie 15.

2. Generał Fieldorf „Nil” jako wzór osoby dojrzałej w świetle koncepcji Zdzisława Chlewińskiego

Życiorys Generała jest z pewnością wyjątkowy, szczególnie w ujęciu historycznym, w kwestii jego zasług dla Polski. W artykule tym skoncentrowano się jednak na pedagogicznym aspekcie osoby i działalności Generała. Podjęto zagadnienie wzoru osobowego, jakim może być Emil Fieldorf w wychowaniu do dojrzałości.

Przyjęto perspektywę aksjologiczną, zgodnie z którą dojrzałość jest czymś cennym, czymś, do czego warto zmierzać, dorastać przez całe życie. Takie ujęcie jest charakterystyczne dla koncepcji dojrzałości osobowości autorstwa Zdzisława Chlewińskiego (1991).

Zaproponował on trójwymiarową koncepcję dojrzałości osobowości, która, jak sam podkreśla, jest jedną, a nie jedną z możliwych. W formułowaniu

tych wymiarów autor odniósł się przede wszystkim do teorii Gordona Allporta, traktującej w sposób szczególny zdolność człowieka do autonomii oraz wglądu we własną motywację. Innymi badaczami, do których nawiązał Chlewiński, byli m.in.: Abraham Maslow i Viktor Frankl.

Chlewiński wyszczególnił następujące wyznaczniki dojrzałej osobowości:

- traktowanie drugiego człowieka zgodnie z ujęciem personalistycznym tj. jako osobę, jako wartość samą w sobie; zaprzeczeniem takiej postawy jest podejście instrumentalne (traktowanie drugiego człowieka w sposób narzędziowy);
- autonomia w myśleniu i działaniu;
- rzetelny, pozbawiony zafalszowań wgląd w motywację swoich myśli i działań.

W dalszej części artykułu wykazano, że Generał August Emil Fieldorf doskonale spełnia wymienione kryteria dojrzałości i może być wzorem osobowym w wychowaniu do wartości.

Warto w tym miejscu też zauważyć, że koncepcja Chlewińskiego mogłaby być wykorzystana w kolejnych analizach dotyczących osób, które ewentualnie byłyby wzorami ludzi prawdziwie dojrzałych.

2.1. Generał Fieldorf „Nil” jako wzór człowieka z osobowym, allocentrycznym nastawieniem do drugiego

Prawdziwie dojrzały człowiek dąży do miłości ofiarnej, skierowanej ku innym, pozbawionej egoizmu. „Istotną cechą dojrzałej osobowości jest przede wszystkim allocentryczne (przeciwieństwo egocentrycznego) nastawienie do ludzi, umiejętność traktowania ich jako osoby, tzn. jako wartości niewymiernej, niewymienialnej, a więc w taki sposób, który niweluje niebezpieczeństwo potraktowania człowieka jako narzędzia do osiągnięcia jakichkolwiek osobistych celów” (Chlewiński, 1991, s. 21).

Jednostka dojrzała potrafi stworzyć i stopniowo kreatywnie realizować projekt swojego życia z uwzględnieniem jego typowo ludzkiego charakteru (Nowak, 1999). Projekt ten powinien służyć nie tylko jej, ale również innym ludziom,

co jest możliwe tylko przy stałej aktywacji takich cech, jak: empatia, ofiarność, wrażliwość na innych, altruizm, gotowość znoszenia cierpienia dla dobra bliźniego, zdolność do rezygnacji ze swoich potrzeb, dzielenie się z innymi. Osoba dojrzała potrafi „być dla drugiego człowieka” (Rynio, 2012, s. 62).

Żona Generała, Janina Fieldorf podkreślała, że Emil był hojny i wspaniałomyślny w obdarowywaniu innych, potrafił dzielić się tym, co miał. Wspomógł jej matkę i rodzeństwo, gdy podupadli finansowo po śmierci ojca. Oto słowa Janiny Fieldorf: „Okazał się niesłychanie szlachetnym i dobrym człowiekiem (...). Póki rodzeństwo nie usamodzielniało się,łożył na utrzymanie tak licznej rodziny i nigdy nie dał mi odczuć, że jest to dla niego ciężarem” (Zachenter, 2018, s. 107).

Generał był zdolny do poświęcenia, potrafił też walczyć z przeciwnościami losu. Trwał niewzruszenie przy swoich obowiązkach, nawet wówczas, gdy zdawały się go całkowicie przygniatać. Miał poczucie, że trzeba je wykonać, mimo bólu i cierpienia. Wychowanie obywateli posiadających takie cechy jest niezmiernie cenne dla społeczeństwa, gdyż daje szansę, że mimo braku nagród, ktoś tę najtrudniejszą pracę dla Ojczyzny wykona (Roszkowski, 2019, 2020; Zwoliński, 2015).

Wychowując młodych ludzi do dojrzałości warto kierować się wzorem Generała, a szczególnie tym, w jaki sposób urzeczywistniał wartość, jaką jest poświęcenie się dla Ojczyzny. Wymagało to od niego ogromnego wysiłku. Generał jest wzorem osoby, która ofiarnie *trwa na posterunku*, mimo bólu i cierpienia. Postawa taka jest zaprzeczeniem popularnego dzisiaj konsumpcyjnego podejścia do życia, charakteryzującego się niechęcią do tego, co trudne.

Zdolność do walki z przeciwnościami losu wykorzystywał Generał do realizacji wyższych celów i nie polegało to tylko i wyłącznie na kształtowaniu silnej woli będącej celem samym w sobie. Jak podkreśla Zdzisław Chlewiński: „W życiu nie chodzi tylko o silną wolę. Ludzie

nastawieni do innych aspołecznie, egoistycznie, często odznaczają się równie silną wolą i pewnym uporem w działaniu” (Chlewiński, 1991, s. 8).

Ostatecznie wyższe cele to takie, które służą drugiemu człowiekowi. Ojczyzna dla Generała, wraz z jej wyczekiwaną wolnością, była zawsze rozumiana zgodnie z zasadami personalizmu. Dla Fieldorfa drugi człowiek, w tym również żołnierz, który był jego podwładnym, nie był nigdy środkiem do celu. W tym sensie różnił się Generał w swej postawie od wielu wojskowych przywódców, którzy nawet jeśli byli przywiązani do swoich żołnierzy, to ostatecznie jednak często traktowali ich instrumentalnie. Przemysław Wywiół, powołując się na notatkę służbową zawierającą opinię na temat Fieldorfa w latach dwudziestych ubiegłego wieku, przytacza następujący opis Generała: „Odznacza się (...) absolutnym brakiem cech karierowicza w formie potakiwania przełożonym. Umie żyć z żołnierzami i wychowywać ich w zamiłowaniu do dyscypliny i porządku; bardzo lubiany przez swoich podkomendnych. Spokojny, taktowny, pracowity; posiada duże zdolności gospodarcze. Ogólna ocena: nadzwyczajny” (Wywiół, 2013, s. 5).

Działania Fieldorfa nie miały instrumentalnego lub służalczego charakteru. Generał stronił też od nadmiernego poczucia ważności i snobizmu. W podejściu Fieldorfa do drugiego człowieka, czy to przełożonego, czy też podwładnego, widoczny był szacunek dla wartości godności drugiego człowieka, gdzie jego stanowisko i ranga odgrywały drugorzędą rolę.

2.2. Generał Fieldorf „Nil” jako wzór człowieka autonomicznego w myśleniu i działaniu, wewnątrznie wolnego

Dojrzały człowiek charakteryzuje się wewnętrzną autonomią. Potrafi wyjść poza własne pragnienia i potrzeby angażując się w prospołeczną aktywność ukierunkowującą życie. Bez wątplenia dla Fieldorfa taką aktywnością było czynne zaangażowanie w walkę o wolną Polskę. Taka Polska była celem jego życia. Cel ten ukształtował się stosunkowo szybko, bo

już około siedemnastego roku życia. Do tego czasu młody Fieldorf miał problemy ze spożytkowaniem swojej niesamowitej energii. Jak wspomina jego żona: „W szkole średniej miał ustawiczne zatargi z nauczycielami, był niesforny, szkołę uważał za dopust Boży, uprawiał wagary i choć bardzo zdolny, często przynosił oceny niedostateczne (...). Emil potem tłumaczył, że atmosfera w szkołach krakowskich była tak ponura, taka jakaś zatęchła, że nie mógł wytrzymać i często uciekał na wagary” (Wywił, 2013, s. 1).

Dość szybko ujawniły się jego przywódcze cechy. Jak podkreśla dalej żona Generała: „Był duszą i inicjatorem przeróżnych wybryków, kawałów, bójek. Cała gromada jego rówieśników przy ul. Lubicz i przyległych, cieszących się nie najlepszą sławą, miała go za swego wodza” (Wywił, 2013, s. 1).

Energia nastoletniego Fieldorfa została korzystnie spożytkowana w momencie przystąpienia do Związku Strzeleckiego, w którym szkolono przyszłych wojskowych i wychowywano ich w duchu patriotycznym. To tutaj Fieldorf poczuł się na swoim miejscu, spełniony, z coraz bardziej zarysowującą się wizją tego, do czego chce w życiu dążyć. Duże wsparcie dawało mu przebywanie z ludźmi myślącymi tak samo, jak on, co odzwierciedlają następujące słowa jego żony: „Nareszcie znalazł ujście dla swojej niespożytej energii, wreszcie znalazł się w gronie ludzi, którzy tak jak on wierzyli, że niepodległości nikt Polakom nie podaruje, ale muszą ją wywalczyć orężem. Jakże gorliwie biegał na zbiórki i wysłuchiwał wykładów, uczył się posługiwać bronią” (Wywił, 2013, s. 2).

Generał wychowywał się w rodzinie o prospołecznym, patriotycznym nastawieniu. Rodzice wspierali go w realizacji planów kształtując tym samym jego orientację życiową jako polskiego żołnierza walczącego czynnie o wolność Ojczyzny. Widząc zamiłowanie syna do walki i wszelkiej fizycznej aktywności, pozwolili mu na udział w organizacjach skautowskich i strzeleckich. Jak już wcześniej wspomniano, Emil wstąpił do Towarzystwa „Strzelec”. Miał wówczas 17 lat. Organizacja ta, stworzona przez Kazimierza Sosnowskiego (z inspiracji Józefa Piłsudskiego) była szkołą podoficerską, w której Fieldorf zdobył przeszkolenie wojskowe oraz ukończył niższy kurs oficerski. Następnie jako dziewiętnastolatek w sierpniu 1914 wstąpił do tworzonego przez Józefa Piłsud-

skiego załóżka polskiej armii. Znamienne są słowa świadczące o postawie rodziców Fieldorfa na wieść o decyzji syna: „Rodzice się nie sprzeciwiali. Matka popłakiwała, ale czyniła gorączkowe poszukiwania, by należycie wyekspediować syna, ojciec zaś oświadczył krótko: „No cóż, idź – sam bym poszedł, żeby nie rodzina” (Zachenter, 2018, s. 106).

Treść przytoczonego cytatu potwierdza, że rodzice Emila, mimo obaw i lęku o syna, akceptowali jego wybory i wspierali ich realizację. W wychowaniu Emila widoczna jest więc umiejętność rodziców godzenia dwóch, pozornie sprzecznych ze sobą zadań: wychowania syna do niezależności i zachowania w nim poczucia wspólnoty z rodzicami. Umiejętność ta jest bardzo ważnym wyznacznikiem radzenia sobie z zadaniami rodzicielskim na etapie dorastania dziecka. Opisana postawa rodziców sprzyjała ugruntowaniu się orientacji życiowej młodego Emila powiązanej z określoną wizją siebie w przyszłości – jako człowieka walczącego czynnie o wolność Polski, odważnego oficera.

Fieldorf był żołnierzem, który w wojskowej hierarchii osiągnął najwyższy wojskowy stopień – generała. Autonomii jego działań nie da się więc analizować abstrahując od faktu, że był wojskowym wysokiego szczebla, od którego z założenia wymaga się odwagi i zdolności do tworzenia dalekosiężnych planów, często później realizowanych w niebezpiecznych, zagrażających życiu warunkach.

To, że Fieldorf był odważnym człowiekiem, potwierdzają następujące słowa jego przełożonego w czasie działalności wojskowej w latach dwudziestych ubiegłego wieku: „Odnacza się odwagą, umiejętnością szybkiego podejmowania decyzji, rozważą w chwilach zagrożenia” (Wywił, 2013, s. 5).

Odwaga była jedną z wiodących cech świadczących o zdolności Generała do autonomii, ale towarzyszyły jej też inne cechy, które nadawały podejmowanym działaniom rozmach: pewność siebie, ambicja, zdolność do ponoszenia ryzyka. Wymienione cechy wiążą się z wysoką koncentracją na własnym *Ja*. Jeśli nie są łagodzone przez cechy skoncentrowane na drugim człowieku (oddanie, ofiarność), mogą prowadzić do działań egoistycznych, dominacji, nadmiernej kontroli i wykorzystywania innych (Oldham, Morris, 2014, s. 238). W przypadku

Generała o niepowtarzalności, magnetyzmie i uroku jego osobowości stanowiło właśnie to zestawienie: ambicja, rozmach oraz pewność siebie, w połączeniu z ofiarnością i altruizmem.

U żołnierzy, którzy z założenia działają w sytuacjach wymagających dużych wyzwań, można dostrzec cechę awanturniczości, rozumianej jako gotowość do podejmowania ryzyka, chęć przeżycia silnych doznań, postrzeganie niebezpieczeństwa w kategoriach wyzwania (Oldham, Morris, 2014, s. 239). U przeciętnego człowieka w trudnych warunkach pojawia się lęk przed tym, co może się nieoczekiwanego zdarzyć. Zaś dla jednostki o wysokiej zdolności do podejmowania ryzyka w sytuacji zagrożenia aktywowana jest wiara w siebie i chęć przeżycia silnych doznań. Jak podkreślają John Oldham i Lois Morris, dla stricte awanturniczego człowieka najważniejsze są jego własne doznania oraz życie chwilą niepowstrzymywane oglądaniem się na innych (Oldham, Morris, 2014, s. 239).

Dla Fieldorfa charakterystyczne były pewne skłonności do brawury, jednak nigdy w takim stopniu, aby bezmyślnie narażać innych na niebezpieczeństwo. Zapobiegały temu inne cechy jego osobowości, takie jak oddanie i ofiarność, pozwalające dostrzec dobro bliźniego.

Warto podkreślić, że to zestawienie cech jest czymś niezwykłym w osobowości Generała: z jednej strony gotowość do podejmowania ryzyka, waleczność, orientacja na osiągnięcie celu i stanowczość. Wymienione cechy są bardzo atrakcyjne dla otoczenia, bo ludzie je posiadający są często tzw. ludźmi sukcesu, wewnątrzsterownymi, z ponadprzeciętnymi osiągnięciami. Z drugiej strony Generał charakteryzował się altruizmem i ofiarnością, co pomagało mu urzeczywistniać wartość miłości bliźniego.

3. Generał Fieldorf „Nil” jako wzór osoby z rzetelnym wglądem w siebie

Wgląd w siebie wiąże się z realistycznym poznaniem własnej motywacji, pozbawionym sztywnego, nadmiernego stosowania mechanizmów obronnych. Opisane podejście pozwala stanąć w prawdzie wobec

własnych ograniczeń i zaakceptować je. O człowieku mającym rzetelny wgląd w siebie mówi się, że jest prawdziwy, nie udaje, po prostu jest sobą niezależnie od okoliczności. Postawa taka często spotyka się z podziwem, sympatią i życzliwością ze strony otoczenia, o czym świadczy następująca opinia o Fieldorfie: „Był kochany przez podoficerów i żołnierzy, bo nie potrafił nigdy przejmować się zbyt guzikami czy nie zapiętym płaszczem albo niedokładnie wyczyszczonym butem. Uważał, że ważniejsza jest postawa żołnierza, jego uświadomienie. Kontrolował wyżywienie i wymagał należytego utrzymania broni. Nudziły go i denerwowały drobiazgowo przepisy garnizonowe. Miewał czasem konflikty z oficerami dyżurnymi o to, że szedł w parku bez czapki albo komuś tam nie zasalutował. Wraciał wtedy zły i mówił, że dla niego wojsko jest dobre w czasie wojny, ale bardzo uciążliwe w czasie pokoju” (Zachenter, 2018, s. 5).

Wgląd w siebie polega na rozeznaniu, rozumieniu własnych najważniejszych życiowych zasad, motywów postępowania, ideałów. Rozeznanie to dotyczy też hierarchii wartości, szczególnie w sytuacjach dramatycznych, związanych z zagrożeniem życia. Wtedy nie da się już uniknąć ostatecznej odpowiedzi na pytanie: Co jest dla mnie naprawdę najważniejsze? W przypadku Generała odpowiedź ta była stale udzielana, po raz kolejny po zakończeniu wojny. Dojrzałość Fieldorfa znowu została poddana próbie, bo koniec wojny był dla niego szczególnie dramatyczny. Wielu ludzi na świecie świętowało, natomiast dla reprezentantów polskiego podziemia niepodległościowego zaczął się okres łapanek, pułapek, zsyłek do obozów NKWD, a potem tortur i ostatecznie śmierci. Po wojnie Żołnierze Niezłomni szybko zrozumieli, że to, co najgorsze, staje dopiero przed nimi, przygotowane przez nowy system polityczny w Polsce i jego przedstawicieli. Zaraz po zakończeniu wojny, w marcu 1945, Generał, nierozpoznany i pod przybranym nazwiskiem (Walenty Gdanicki), został wywieziony do obozu NKWD w głąb Związku Sowieckiego. Spędził tam dwa i pół roku w nieludzkich warunkach. Jak się okazuje, w tej potwornej sytuacji hierarchia wartości Generała uległa dalszemu ugruntowaniu, gdzie na jej szczycie były od zawsze: dobro drugiego człowieka, honor i wolność Ojczyzny. Wartości te były przez Fieldorfa

urzeczywistniane w kontekście spotkania z drugim człowiekiem. Generał urzeczywistniał wartość człowieczeństwa poprzez – jakby to nazwał Mieczysław Gogacz – trwanie w relacji z drugą osobą (Gogacz, 1999). W okolicznościach łagrowych było to trwanie w relacji z współwięźniami, zesłańcami. Tym, co przemawia na rzecz naśladowania Generała jako wzoru są więc nie tylko jego poglądy, ale także jego działanie realizujące się w relacji do drugiego człowieka. W tym miejscu warto przytoczyć słowa jednego z zesłańców: „Jego największa świętość to honor własny i narodu. Jego absolut to Polska. Jego program to czyn dla niej i nieustanne spalanie. Jego styl na co dzień to wzorowe koleżeństwo i przyjaźń okazywana ludziom (...). Nikomu nie dał się ubiec w niesieniu pomocy słabszym. Tam, gdzie się załamywano, szedł z dobrym słowem, a gdzie padano, podtrzymywał i dosłownie dźwigał. Jeżeli zdobył choćby drobny kawałek chleba, to nie tknął go, dopóki nie znalazł przyjaciół, z którymi mógłby się podzielić. To samo działo się z papierosami, a trzeba przyznać, że pałac to był namiętny” (Wywiół, 2013, s. 13-14).

Generał w najważniejszych momentach życia był wierny wartościom: Ojczyźnie i drugiemu człowiekowi. Ta wierność wyznawanym wartościom chroniła go przed tzw. konfliktem sumienia i pejoratywnymi czynnościami aksjologicznymi, takimi jak świadome, negatywne zmiany w hierarchii wartości, włącznie z pomyleniem lub świadomym przestawieniem ich porządku (Denek, 2010). Wartość najwyższej rangi, jaką jest dobro bliźniego, zawsze była dla Fieldorfa najcenniejsza.

W literaturze przedmiotu wyszczególnia się różne klasyfikacje związane z wartościami. Jedną z nich jest podział na wartości deklarowane i realizowane. Dużym wyzwaniem dla wychowania jest takie wspieranie wychowanka w rozwoju, aby w jego życiu miała miejsce zgodność między działaniem i deklarowanymi wartościami. Na przykładzie życia Generała można dostrzec, i to należy przekazywać w procesie wychowania, że za życie zgodne z najwyższymi wartościami często płaci się wysoką cenę. W przypadku Fieldorfa podczas pobytu w obozie ceną tą było nieludzkie traktowanie oraz głód, katorżnicza

praca i nieodwracalna utrata zdrowia. Ostatecznie po powrocie do kraju w walce o najwyższe wartości stracił swoje życie.

Generał Fieldorf „Nil” jako wzór osoby dojrzałej może mobilizować do naśladownictwa. W dalszej części artykułu podjęta będzie kwestia, w jaki sposób zachęcić innych ludzi, w szczególności młodzież, do naśladowania tak niezwykłego człowieka.

4. Strategie pomocne w przyjęciu Generała Fieldorfa „Nila” jako wzoru osoby dojrzałej

Problem przekazywania wartości w procesie wychowawczym, wiąże się z szukaniem odpowiedzi na pytania typu: Jak przekazywać wartości w owocny sposób? Czy są jakieś strategie, które mogą wychowawcy w tym pomóc? Jeśli przyjmie się założenie, że Generał Fieldorf może być wzorem osoby, do której warto być podobnym, to jak zachęcić do tego innych, szczególnie młodzież? Marian Nowak wyszczególnia trzy strategie pomocne wychowawcom w tym procesie: dysonansu, świadectwa, stymulacji (Nowak, 1999).

4.1. Strategia dysonansu

Strategia dysonansu wykorzystuje nieprzyjemne doznania emocjonalne będące wynikiem niezgodności między dotychczasowymi przeżyciami i sądami jednostki na określony temat a jej obecną sferą przeżyć i doświadczeń. „Znajdując się wobec (...) informacji sprzecznych z dotychczasowymi, wychowanek dochodzi do świadomości istnienia w nim samym wewnętrznej niezgodności w systemie wartości, z której istnienia nie zdawał sobie sprawy” (Nowak, 1999, s. 423).

W dobie powszechnego relatywizmu, postawa Generała „Nila” potwierdza, że można być bohaterem i poświęcić własne życie dla innych ludzi. Postawa ta prawdopodobnie wywoła poznawczy dysonans u młodych ludzi nie na tyle jeszcze zmanierowanych, by sumienie im nie odpowiedziało, że umiejętność przystosowania się do warunków zewnętrznych, choć często przydatna, nie może być celem samym w sobie.

Odważne postępowanie Generała, choć doprowadziło go do tragicznej śmierci, musi fascynować, przerażać i pociągać jednocześnie. Potwierdza ono, że niekwestionowane urzeczywistnienie najwyższych wartości jest możliwe. Postawa Generała zrobiła wstrząsające wrażenie nawet na Witoldzie Gatnerze, jednym z prokuratorów biorącym udział w procesie Fieldorfa. Gatner tak relacjonował końcowy przebieg wyroku: „Byłem zdenerwowany, napięty. Czulem, że trzęsą mi się nogi. Skazany patrzył mi cały czas w oczy. Stał wyprostowany. Nikt go nie podtrzymywał. Po odczytaniu dokumentów zapytałem skazanego, czy ma jakieś życzenie. Na to Fieldorf odpowiedział: ‘Proszę powiadomić rodzinę’. Oświadczyłem, że rodzina będzie powiadomiona. Zapytałem ponownie, czy jeszcze ma jakieś życzenia. Odpowiedział, że nie. Wówczas powiedziałem: ‘Zarządzam wykonanie wyroku’. Kat i jeden ze strażników zbliżyli się do skazanego. Odbyło się to wszystko błyskawicznie. (...) Postawę skazanego określiłbym jako godną. Sprawiał wrażenie bardzo godnego człowieka. Można było wprost podziwiać opanowanie w obliczu tak dramatycznego wydarzenia. Nie krzyczał i nie wykonywał żadnych gestów. Po egzekucji chyba po kilku minutach lekarz polecił opuścić ciało na ziemię. Następnie zwłoki leżały na podłodze około 20 minut. My staliśmy obok, milcząc. Po upływie tego czasu lekarz obejrzał zwłoki i przeprowadził krótkie oględziny. Oświadczył: ‘Potwierdzam zgon. Była godzina 15.25’” (Wywiół, 2013, s. 23).

Postawa Fieldorfa potwierdza, że dojrzałości nie można postrzegać w wąskich kategoriach dobrego przystosowania. Umiejętność ta, ponieważ słusznie uznawana za oznakę zdrowia psychicznego, traktowana jako cel sam w sobie może docelowo skutkować skrajnym konformizmem. Ktoś mógłby powiedzieć, że Generał miał możliwość dostosować się do zmienionych warunków politycznych i tym samym uniknąć śmierci. Wiadomym jest, że Fieldorf oparł się tej pokusie konformizmu i pozostał wierny swoim ideałom. Choć dręczony, nie zdradził nikogo i przebywając ostatnie lata życia w więzieniu, odrzucił współpracę ze stalinowską bezpieką. Nie obyło się to bez wewnętrznej walki, w szczególności, gdy widział, jak potężny jest stalinowski przeciwnik. „Znając dogłębnie metody NKWD, przeniesione żywcem na

teren Polski, popadał w wątpliwość i bezsilność wobec metod stosowanego fałszu, zakłamania i przeinaczania faktów. Przemierzał nerwowymi krokami celę od drzwi do okna i od okna do drzwi, kilkaset razy aż do wyczerpania (...). Potrzeba ujścia tak nagromadzonej energii związana była z wewnętrznym ukrywanym niepokojem, zostawił przecież na wolności kochającą żonę, wierną towarzyszkę życia i kochające go dzieci. Nie był to stan wywołany obawą o siebie samego, o wyrok, czy nawet utratę życia. Gnębiły go potwarze, zarzuty druzgocące honor żołnierski i nade wszystko bezsilność” (Wywiół, 2013, s. 17).

Przytoczony wyżej cytat potwierdza tezę, że dojrzałość nie zakłada stałego poczucia spokoju i psychicznego komfortu. Chlewiński podkreśla, że dojrzałości nie można utożsamiać z brakiem w życiu człowieka wewnętrznej walki, konfliktów, napięć (Chlewiński, 1991). Wręcz przeciwnie, w sytuacji takiej, w jakiej znalazł się Fieldorf, musi dojść do wewnętrznej walki, tak, by nie popełnić *aksjologicznego wykroczenia* i mimo tragicznych warunków zewnętrznych postępować zgodnie z wyznawaną hierarchią wartości (Denek, 2010).

4.2. Strategia świadectwa

Wzór osobowy stanowi najwyższą jakość strategii świadectwa (Maj, 2006). Strategia ta wykorzystuje mechanizm identyfikacji z osobą, która jest prezentowana jako model określonych zachowań (Nowak, 1999). Na początku może to być tylko proste naśladowanie, docelowo mechanizm ten prowadzi do przeżywania prezentowanej postaci w sposób głębszy, dojrzały. Aktywizacja tego mechanizmu jest jednak możliwa tylko wtedy, gdy postać ta autentycznie wcieliła w życie postulowane wartości, gdy istnieje niekwestionowana zgodność między deklaracją określonych wartości a faktycznym życiem. W szczególności nastolatki wyczulone są na wszelkiego rodzaju fałsz, brak autentyczności. Decydując się na wybór jakiegoś człowieka, który mógłby być modelem, trzeba uwzględnić kryterium szczerości i wiarygodności. W procesie wychowania do wartości rzeczą fundamentalną jest zetknięcie się z kimś naprawdę wielkim, kimś, kto potrafi wryć się w pamięć i zapoczątkować proces przemiany (Nowak, 1999).

W życiu Generała okres, w którym ostatecznie dał największe świadectwo, to czas oskarżenia o zdradę. Po wojnie Generał był jednym z najbardziej poszukiwanych przez aparat bezpieczeństwa PRL żołnierzy. W 1950 roku został podstępnie aresztowany. Postawiono mu absurdalny zarzut chęci siłowego obalenia ustroju państwa. Dręczony, nie wydał nikogo. Pytany o rolę znaczących swoich współpracowników w walce z niemieckim okupantem, tłumaczył się niepamięcią, przywoływał mało znaczące sytuacje, powoływał się na ogólnie znane fakty (Wywiał, 2013). Wszystko po to, by mimo doznawanej przemocy i głodzenia, nie wydać nikogo.

W przypadku Generała przykuwa uwagę fakt współobecności w jego aktywności działań niezwykle odważnych (zastraszany i dręczony bronił do końca swoich racji) i ukierunkowanych na urzeczywistnianie wartości miłości bliźniego (za cenę życia nie wydał nikogo). Jego odwaga realizowała się więc w kontekście stałej gotowości do złożenia ofiary dla bliźniego.

Warte podkreślenia są słowa dotyczące braku obaw o swoje losy, włącznie z utratą życia. Generał myślał bardziej o najbliższych (żonie i dzieciach), niż o sobie.

Dramatyczna śmierć Generała potwierdziła jego wartość jako wzoru osobowego i była zwieńczeniem całego jego życia. Stalinowskie władze zaproponowały mu ujawnienie listy wszystkich znanych mu byłych żołnierzy AK w zamian za uratowanie życia. Generał zdecydowanie odmówił. Nawet w najgorszych warunkach pozostawał altruistą, dla którego dobro drugiego człowieka należało do kluczowych wartości. Za taką postawę zapłacił najwyższą cenę. Warto przytoczyć jednoznaczny w swej wymowie, okrutny wyrok sądowy: „Jeśli tak, to między nami wszystko skończone. Nie skorzystaliście z niesamowitej okazji. Za prawie nic mogliście uratować życie. Teraz już nam nie jesteście potrzebni. Pożalujecie. Będziecie wisieć” (Wywiał, 2013, s. 15-16).

4.3. Strategia stymulacji

Mechanizm ten wymaga znalezienia wartości, na które wychowanek jest już podatny, które już wcześniej dostrzegł i nie są mu obce, ale nie wie, jak wcielić je we własnym życiu (Nowak, 1999).

Fieldorf jako wzorzec osobowy może mobilizować do naśladownictwa młodzież, szczególnie w kontekście jego odwagi. Odwaga to świadoma, śmiała postawa wobec zagrożenia, niebezpieczeństwa. Synonimem odwagi jest dzielność, nieustraszonność, męstwo, które to cechy mogą imponować, w szczególności chłopcom i młodym mężczyznom.

Generał dawał świadectwo odwagi przez całe życie. Już jako nastolatek działał w organizacji strzeleckiej. Imponująca jest liczba bitew, w których brał udział zaledwie jako dwudziestoparolatek. Walczył: pod Czarkowem, Chyżówkami, Budami Michałowskimi, Łowczówkiem (tutaj został ranny), Kozinkiem, nad Nidą, pod Konarami, Ożarowem, Jastkowem, Kamionkami, nad Stochodem (Wywiał, 2013). Za męstwo w bitwie pod Hulewiczami w wieku 23 lat odznaczony został orderem *Virtuti Militari* V klasy. Pod koniec pierwszej wojny światowej uczestniczył w procesie rozbrajania Austriaków w Małopolsce, walczył z Ukraińcami pod Lwowem i Przemyślem. Następnie brał udział w walkach z bolszewikami: na Litwie (o Wilno), na Łotwie, o Białystok, o Berenikę i Staworowo, pod Sejnami, O Lidę i Nowogródek, pod Koreliczami (Wywiał, 2013). W tym też czasie awansował na stopień najpierw porucznika, a później kapitana. Został oceniony przez przełożonych jako nadzwyczajny oficer o niebywałej odwadze (Wywiał, 2013).

W przypadku osoby będącej wzorem do naśladowania powinna istnieć zgodność między jej autentycznym życiem a deklaracjami. W dzisiejszych, ponowoczesnych czasach wszechobecnie panująca słowna propaganda spowodowała dewaluację słów i jakichkolwiek deklaracji, znaczą one coraz mniej, a głoszący je mówcy nie są zbyt poważnie odbierani (Nowak, 1999, s. 439).

Generała Fieldorfa „Nila” nie sposób traktować niepoważnie. Ilość bitew, w których wziął udział oraz ocena wydana przez przełożonych mówią same za siebie i mogą imponować nie tylko młodym ludziom.

Akcje dowodzone przez Generała, w szczególności te realizowane w ramach Kedywu, są imponujące w swym rozmachu, brawurze i skuteczności. W celach wychowawczych warto byłoby zwrócić uwagę na to, że rozmach działań Fieldorfa był wpisany w służbę bliźniemu. Generał nie należał do osób władczych,

które w podejmowanych działaniach szukają przede wszystkim potwierdzenia własnego Ja. Fieldorf łączył w sobie bojowość z ostrożnością w szafowaniu życiem swoich żołnierzy.

Podsumowanie

Generał Emil Fieldorf „Nil”, przedstawiciel Żołnierzy Niezłomnych, jest wzorem osoby dojrzałej. Bez wątplenia jego osobowość była zgodna z kryteriami dojrzałości osobowości wyszczególnionymi przez Chlewińskiego: traktował drugiego człowieka jako wartość samą w sobie, był autonomiczny w myśleniu i działaniu oraz charakteryzował się rzetelnym wglądem w siebie. W celu mobilizacji innych ludzi, w szczególności młodzieży, do naśladowania Generała, warto wykorzystać opisane wcześniej strategie: dysonansu, naśladownictwa i stymulacji.

Emil Fieldorf traktował swoją dojrzałość jako zadanie, jako coś, co trzeba stale wypracowywać. Narzucał sobie ogromne wymagania, co aktywi-

zowało proces wychowywania samego siebie (samowychowania). Dojrzałość Generała przejawiała się szczególnie pod koniec życia, gdy jako żołnierz polskiego podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego był dręczony, niesprawiedliwie oskarżony o zdradę ojczyzny i ostatecznie skazany na śmierć przez powieszenie.

Chcąc go naśladować należy pamiętać, że nigdy nie można ustać w pracy nad samym sobą. Kto twierdzi, że jest już w swej dojrzałości ukształtowany, myli się, gdyż człowiek wciąż wzrasta i rozwija się, aż do śmierci. Śmierć jest ostatnim etapem życia człowieka, a na przykładzie Generała widać, jak trudnym może być ona egzaminem. Generał zdał ten egzamin celująco. Całe jego wcześniejsze życie było przygotowaniem do tego ostatecznego momentu. W tym sensie Fieldorf „Nil” jest reprezentantem tej grupy ludzi, o których kilkadziesiąt lat później Kardynał Wyszyński powiedział, że potrafili zarówno pięknie żyć, jak i pięknie umierać (Rynio, 2018).

Bibliografia

- Bakiera, L., Harwas-Napierała, B. (2016). *Wzory osobowe w rozwoju człowieka*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Chlewiński, Z. (1991). *Dojrzałość. Osobowość, sumienie, religijność*, Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów „W Drodze”.
- Ciostek, M. (2018). Jak mówić o patriotyzmie czasu wojny? Możliwości doboru tekstów na poziomie licealnym, *Biografistyka Pedagogiczna*, 1, 133-142. <https://doi.org/10.36578/BP.2018.03.09>
- Denek, K. (2010). Wartości jako źródło edukacji. (W:) K. Denek, U. Morszczyńska, W. Morszczyński, S. Michałowski (Red.), *Dziecko w świecie wartości. Aksjologiczne barwy dziecięcego świata*, 19-40, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Gajderowicz, M. (2018). Przekaz prawdy historycznej o obozach koncentracyjnych jako element wychowania patriotycznego, *Biografistyka Pedagogiczna*, 1, 101-112. <https://doi.org/10.36578/BP.2018.03.07>
- Gogacz, M. (1999). Pedagogika chrześcijaństwa jako religii krzyża i zmartwychwstania. (W:) A. Rynio (Red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, 59-67, Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli.
- Kukołowicz, T. (1998). Alternatywne ujęcia pedagogiki personalistycznej. (W:) B. Śliwerski (Red.), *Pedagogika alternatywna – dylematy teorii i praktyki*, 43-46, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kurczab-Redlich, K. (2014). *Wowa, Wołodia, Władimir*, Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal.
- Maj, A. (2006). Jan Paweł II wzorem osobowym wychowania ku wartościom. (W:) K. Chałas (Red.), *Wychowanie ku wartościom w świetle nauczania Jana Pawła II. Elementy teorii i praktyki*, 65-84, Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Mierzwiński, Z. (1990). *Generałowie II Rzeczypospolitej*, Warszawa: Wydawnictwo Polonia.
- Nowak, A. (2022a). *Polska i Rosja. Sąsiedztwo wolności i despotyzmu X-XXI wieku*, Kraków: Biały Kruk.
- Nowak, A. (2022b). *Pierwsza zdrada zachodu. 1920 – zapomniany appeasement*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Nowak, M. (1999). *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Okoń, W. (2007). *Słownik Pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Oldham, J., Morris, L. (2014). *Twój psychologiczny autoportret. Dlaczego czujesz, kochasz, myślisz, postępujesz właśnie tak*, Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Pilecka-Optułowicz, Z. (2017). *Mój ojciec. Wspomnienia*, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- Płuzański, T. (2015). *Rotmistrz Pilecki i jego oprawcy*, Warszawa: Wydawnictwo Fronda.
- Roszkowski, W. (2019). *Roztrząskane lustro. Upadek cywilizacji zachodniej*, Kraków: Biały Kruk.
- Roszkowski, W. (2020). *Bunt barbarzyńców. 105 pytań o przyszłość naszej cywilizacji*, Kraków: Biały Kruk.

- Rynio, A. (2012). Pedagogiczne przesłanie błogosławionego Jana Pawła II gwarantem tożsamości pedagogiki chrześcijańskiej. (W:) A. Rynio, K. Braun, A. Lenzion, D. Opozda (Red.), *Religijno-moralny wymiar rozwoju i wychowania*, 57-76, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rynio, A. (2018). Patriotic education in the teaching of God's Servant – Cardinal Stefan Wyszyński, *Studia Theologica Versaviensia*, 2, 145-160.
- Sabat, K. (2018). Nauczyciel wobec upowszechniania wiedzy o Żołnierzach Wyklętych, *Biografistyka Pedagogiczna*, 1, 113-131. <https://doi.org/10.36578/BP.2018.03.08>
- Sala, W. (2022). *Andrzej Szyja. Budowniczy. Miał godną podziwu siłę zmiany świata*, Chrzanów: Klub Inteligencji Katolickiej w Katowicach.
- Strąk, K. (2008). August Emil Fieldorf 1895-1953. (W:) J. Warzecha (Red.), *11 Dzielnych Ludzi. W 90 rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości*, 101-109, Warszawa: Zakład Poligraficzny S-Print.
- Śliwerski, B. (2015). *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Witkowski, H. (1984). *Kedyw okręgu warszawskiego Armii Krajowej w latach 1943-1944*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Wróblewska, H. (2021). Myślenie według świata wartości. Przestrzenie dialogu pedagogów serca, *Biografistyka Pedagogiczna*, 1, 230-246. <https://doi.org/10.36578/BP.2021.06.23>
- Wywiat, P. (2013). *Generał August Emil Fieldorf „Nil” (1895-1953)*, Kraków: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Zachenter, A. (2018). Generał „Nil”, *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, 3, 105-121.
- Zwoliński, A. (2015). Wychowanie do patriotyzmu, *Labor et Educatio*, 3, 355-375.

